

101/59 Haşr Suresi

1. “Tesbih” kelimesi; Allah’ın sonsuz güç ve hikmetiyle her şeye hâkim ve müdahil olduğu, yaratanın yetkisini yaratılana bırakmadığı (tenzih) anlamına gelmektedir. İnsanın Allah’ı tesbih etmesi, her şeyde O’nun güç ve hükmünü görmesi, O’nun hükümlerini hissetmesi ve sahip olduğu ne varsa O’nun sayesinde olduğunu bilmesidir (69/Kalem 28 ve 29). Bu ayetler, kalelerinin kendilerini Allah’ın müdahalesine karşı koruyacağını sanan Yahudilere olduğu gibi müminlere de tesbihe dayalı bir dünya görüşü sunmaktadır. Elde edilen zaferi sadece kendi kazanımları olarak gören ve Allah’ın yardımını göz ardı eden müminlere zaferin Allah’ın yardımıyla gerçekleştiğini hatırlatmaktadır. Dolayısıyla her müminin elde ettiği başarıları sadece kendi eseri olarak görmemesi gerektiğini öğütlemektedir (Mevdudî, *Tefhim*). Çünkü tesbih, tevhidî inanç ve dünya görüşü temelinde bir ibadet ve kulluk bilinci öngörmektedir (50/Kâf 39-40).

2. Bazı rivayetlere göre yurtlarından sürgün edilen Kitap ehli, Nadiroğulları, bazılarına göre Kureyzoğullarıdır (Firuzabadî, *Tenvir*; Mukatil, *et-Tefsir*; Kurtubî, *el-Cami*). “Evveli’l-haşir” ifadesi, genelde Yahudilerin ilk sürgünü diye anlaşılmış kıyametteki haşirden önceki dünya sürgünü anlamında değerlendirenler olduğu gibi Hayber sürgününden önce yaşanan Medine sürgünü şeklinde değerlendirenler de olmuştur (Maverdî, *en-Nüket*; İbn Atıye, *el-Muharrer*; Zemahşerî, *Keşşaf*). Kitap ehli ifadesinin genel, kalelerinden bahseden ifadenin çoğul oluşuna bakılırsa bütün Yahudilerin Medine’den çıkarılması açıkça anlaşılmaktadır. Onların sürgünden sonra Hayber’e ve Şam dolaylarına gitmesini sanki Müslümanların onlara iskân sağlaması gibi değerlendirerek haşrin da Şam’da gerçekleşeceği yorumları yapılmıştır (Razî, *Mefatihul-Gayb*). Fakat bu iddialar, Emevî zihniyetinin Şam’ı merkez yapma gayretleri ile Hıristiyanlara özgü eskatolojik kıyamet senaryolarının ortak ürünü olarak değerlendirilebilir.

3. Kuşatma esnasında müminler onların evlerini başlarına yıkmaya çalışırken, tahliye anlaşmasından sonra Müslümanlara kalmaması için evlerini kendileri tahrip ediyorlardı.

4. Nadiroğulları kabilesinin kalesi kuşatma altındayken, muhasaraya engel olan bazı hurma ağaçlarını Rasulullah (s) kestirmişti. Yahudiler ve münafıklarsa bunu fesat olarak değerlendirmiş ve Müslümanlar arasına tartışma ve ayrılık sokmaya çalışmışlardı. Allah (cc) da bunun kendi izniyle yapıldığını haber vermektedir.

5. Bu ayetlerden hareketle “fey” savaşmaksızın anlaşma yoluyla ele geçirilen arazi emlak ve gelirler olarak değerlendirilmiştir. Savaş yoluyla ele geçirilen düşman askerlerine ait mal ve teçhizata “ganimet” denmiştir (Hamdi Yazır, *Hak Dini*; Mevdudî, *Tefhim*).

6. Bu ayet, İslam devletinin halkı ve özellikle de ihtiyaç sahiplerini önceleyen bir sosyal devlet olma zorunluluğunu ortaya koyan en açık delillerden birisidir. Âlimlerin çoğu bu ayetlerden hareketle “fey” gelirlerinin ganimetten farklı dağıtılması gerektiğine hükmederken bazıları ganimetten farklı olmadığını savunmuşlardır. Her iki dağıtım şeklinde de Allah ve Rasulü adına kamuya pay ayırma öngörülüp Peygamber ve onun yerine geçen devlet başkanı ve diğer devlet görevlilerinin maaşlarının bu kurumdan ödenmesi istenmiştir. Ancak bunun dışında kalan hak sahipleri arasında farklılık ortaya

çıkılmıştır. Ganimetin kalanı savaşa katılan gazilere dağıtılırken fey gelirlerinin geriye kalanının bu ayet gereği devlet eliyle acil ihtiyaç sahiplerine dağıtılması öngörülmüştür. “Yakınlar” ifadesini Hz. Peygamber’le ilintilendirerek Haşimî soyundan gelen Müslümanlara ayrıca hisse verilmesi şeklinde değerlendirenler olsa da Hz. Peygamber’in konumu gereği devletin görevlileri ve kendilerini cihada adanmış askerler olarak değerlendirmek suretiyle Haşimîlere pay ayırmayan dört halifenin uygulaması daha isabetli görünmektedir. Ancak onların da Hz. Peygamber’in vefatından sonra ailesinin sosyal güvencesi olarak onlara öncelik tanındıkları görülmektedir (Hamdi Yazır, *Hak Dini; Mevdudî, Tefhim*). Ganimet konusunda bkz. 8/Enfal 1-41.

7. Her ne kadar ayetin indiği bağlam fey ve ganimet taksimiyle ilgili olsa da cümlenin anlamı umumilik ifade etmektedir. İbn Mesud’dan gelen rivayetlere göre bu cümle, genel anlamda Hz. Peygamber’in (s) verdiği hükümlerin Müslümanlar için bağlayıcı olduğuna delil kabul edilmiştir (Buharî, Tefsir 59/304).

8. Mekke’den Medine’ye göç etmiş Müslümanlara “Muhacir” (göçmen), onları kardeş kabul ederek yardım eden Medineli Müslümanlara ise “Ensar” (yardım edenler) denmektedir. 9. ayette Muhacirlerin fedakârlığı övülürken bu ayette Ensarın fedakârlığı övülmektedir.

9. Hicretten hemen sonra Ensar ve Muhacirler arasında kardeşlik sözleşmesi imzalanmıştı. Daha sonra bu sözleşme genişletilerek gayr-i müslimleri de içine alacak şekilde bir vatandaşlık sözleşmesi niteliği kazanmıştı (Azimli, *age*, s. 232-238). Ayetler, ensar ve muhacirler gibi onlardan sonra gelecek Müslümanların da duyarlı, hem kendilerinden önceki hem de birlikte yaşadıkları mümin kardeşlerine karşı vefalı ve merhametli davranacaklarını öngörüyor ve tavsiyede bulunuyor. Sahabeler arasında iman etme tarihlerine göre derece (kıdem) farkları vardı ve ganimet payları kıdem farklarıyla orantılı dağıtılıyordu. Bundan dolayı sonraki müminler öncekileri kıskanmıyordu. Fakat bunu dedi kodu aracı haline getiriyorlardı. Müminlerse bu kıskırtmalara karşı uyarılıyordu. Hz. Peygamber, Hayber, Fedek ve Vadi’l-Kura’nın fethinde ele geçirilen araziler için de bu ayetleri uygulamış; Hayber gelirlerinin 1/5 ini hazineye ayırarak menkul malları ve arazileri gazilere dağıtmıştır. Hz. Peygamber arazilerin işletme hakkını, yarısını gazilere vermek kaydıyla Hayber halkına bırakmıştır. Daha sonra Hz. Ömer, Hayber Yahudilerini sürerek araziyi Müslümanlara teslim etmiştir. Hz. Peygamber, şehri savaşız teslim eden Fedek’te farklı uygulamaya giderek gelirinin yarısını İslam devletine ödemeleri kaydıyla arazinin işletme hakkını eski sahiplerine bırakmıştır. Ancak Irak arazileri konusunda bu ayetleri uygulamakla birlikte farklı bir uygulamaya giden Hz. Ömer, 11. ayette zikredilen “Sonra gelenler” ifadesini fey ve ganimet dağıtımına dâhil ederek savaşa ele geçirilen Irak arazilerini gazilere dağıtmamıştır. Bu da Hz. Ömer’in fey ile ganimet arazileri arasında dağıtım farkı gözetmediğini göstermektedir ki İmam Şafii’nin fey ile ganimet dağıtımında fark olmadığı görüşüne ve İmam Malik’in devletin yetkili olduğu ve maslahat nasıl gerektiriyorsa öyle dağıtılması gerektiği görüşüne temel teşkil etmiş olabilir (Hamdi Yazır, *Hak Dini; Mevdudî, Tefhim*).

10. 11-17. ayetlerde münafıklarla Yahudilerin nasıl işbirliği içinde oldukları görülmektedir. Dolayısıyla Medenî surelerde yoğun bir şekilde bahsedilen münafıklığın toplumsal bir boyut kazandığı ve bunun Yahudi örgütlenmesinden bağımsız olmadığı düşünülebilir. Bu ayette olduğu gibi bundan önce inen Beyyine suresinin ilk ayetlerinde müşriklerle birlikte Ehl-i Kitap kâfirlerinden bahsetmesi önemlidir. Fakat münafıklar

kişiliksiz insanlar olduğu için sadece Müslümanlara ikiyüzlülük yapmakla kalmamakta kendi dostlarını da olaya sürükleyip onların başına gelen belalara da seyirci kalmaktadırlar. Münafıkların onlara yaptığı bu dönemlikle Ehl-i Kitap ve müşrik kâfirlerin onlara kanması olayını şeytan ve dostlarının arasındaki ilişkiye benzeten 16. ayet bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

11. Bu ayet, insanların sahip olduğu düşüncelerin korku, güven, cesaret vb. duygularını nasıl belirlediğini göstermesi yönünden oldukça ilginçtir. Bir sonraki ayetin sonunda da aynı vurguyu görebiliyoruz.

12. Bu ve sonraki ayet, surenin Ahzab ve Beni Kureyza olayından sonra nazil olduğunu göstermektedir.

13. Sureyi Beni Nadir olayına hasredenler bu ayetteki “öncekiler” ifadesini Kaynukaoğulları olarak değerlendirmişlerdir. Fakat Kureyzaoğullarını da olaya dâhil edenler aynı ifadeyi Hz. Âdem ve Nuh döneminden Hz. Muhammed’e kadar olan bütün dönemleri içeren bir genellikte ele almışlardır (Kurtubî, *el-Cami*). Bizce bu ayet de surenin Kureyza sonrası dönemde indiğini gösteren önemli bir ipucudur.

14. Bu ayetle başlayan bölüm, Yahudi ve münafıkların ilişkisi örneğinden hareketle Müslümanları uyarmaktadır. Takva kelimesi bilinçli ve şuurlu davranmak, saygıyla karışık korku ve ürperti anlamına gelmektedir. 21. ayetteki “haşyet” kelimesiyle anlamı ortaktır (Hamdi Yazır, *Hak Dini*). Bu iki ayet birlikte düşünüldüğünde şu mesaj çıkmaktadır: Ey iman edenler! Kur’an dağlara inseydi korku ve ürpertiden paramparça olurdu; asıl korkması, şuurlu davranması gereken sizlersiniz. Sizler korkun, şuurlu davranın. “Takva” kelimesiyle ilgili geniş açıklama için bkz. 68/Kalem 34.

15. “Fasık” kelimesi, uzun süreç içerisinde yoldan saptığı halde kendini doğru yolda sanan kimseler için kullanılmaktadır. Bile bile din değiştiren “mürted”den farkı da budur (7/A’raf 102; 28/Kasas 32; 10/Yunus 33; 6/En’am 49; 2/Bakara 26, 27).

16. Bu ayet önceki ayetlerdeki öğütler için verilen bir örnektir (18. ayet).

17. Bu ve devamındaki ayetlerde çok yoğun bir şekilde Allah’ın sıfatları anlatılmaktadır. Bu ayetler, 87/Bakara 255. ayete çok benzemektedir ve bu özelliğinden dolayı çok sık okunur. 57/Hadid ve 13/Ra’d surelerinin özeti gibidir.

18. Bu ayette Allah’ın bazı sıfat isimleri sıralanmaktadır. “Melik” kelimesi, mülkün (hükümlerinin) sahibi demektir (25/Furkan 2). “Kuddûs” kutsal, mübarek demektir. “Selam” güvende olan ve güven kaynağı; “Mümin” güven veren demektir. “Müheymin” görüp gözeten ve koruyan demektir. “Aziz” güçlü, “Cebbar” azamet ve otorite sahibi demektir. “Sübhan” ise yaratılmışlara benzemekten, ihtiyaç ve tenezzülden berî ve münezzeh olması anlamındadır (Maverdî, *en-Nüket*; Hamdi Yazır, *Hak Dini*).

19. “Halik” varlığı düzenli bir şekilde yaratıp ortaya çıkaran, “Barî” yarattıklarına temiz ve gelişmeye müsait özelliklerini veren, “Musavvir” en güzel şekil veren anlamlarına gelmektedir. “Esmâ’l-Husnâ” ise Allah’a yakışan en güzel isimler demektir. (Maverdî, *en-Nüket*; Hamdi Yazır, *Hak Dini*).

20. Tesbihin anlamı için bkz. 68/Kalem 29; 50/Kâf 40; 17/İsrâ 44; 59/Haşr 1.